

8. Empirista etikák (konvencionalizmus, emotivizmus)

A következő leckékben a 17-18. századi empirista etikák két legfontosabb irányzatát a konvencionalizmust és az emotivizmust tekintjük át.

Olvasmányok:

Hobbes: Leviathán I. rész/11., 12., 13., 14., 15., 16. fejezetek, Budapest, Kossuth, 1999.

Mandeville: Vizsgálódás az erkölcsi erény eredetéről, In: Brit moralisták a XVIII. században, Bp, Gondolat 1977, 55-67. oldal.

Hume: Tanulmány az erkölcs alapelveiről, Bp, Osiris, 2003, (1.-5. szakasz, Konklúzió, 1. függelék, 2. függelék).

8.1. lecke: Az empirista etika alapelvei

Emlékezzünk vissza, miként jellemezte David Hume a racionalista etikákat. A remek összefoglalás kritikai szándékkal íródott. Hume empirista lévén minden tudást az érzéki tapasztalatból eredeztet. Ezért nem fogadta el, hogy az ész képes egyetemesen meghatározni a jó és a rossz különbségét, és abból levezetni az etikai elveket.

Az etikáról így ír:

„A természetfilozófiában manapság az emberek már kigyógyultak a hipotézisek és rendszerek iránti szenvedélyből, s csak az olyan évrre ügyelnek, amely a tapasztalatból ered. Ideje, hogy az erkölcsi kutatásokban is végbemenjen e fordulat, s hogy minden etikai rendszert elvessünk, legyen az bármilyen kifinomult vagy leleményes, amely nem tényeken és megfigyelésen alapszik.” Hume: *Tanulmány az erkölcs alapelveiről*, Budapest, Osiris, 2003, 12. oldal

Hume itt azt az empirista követelményt fogalmazza meg, miszerint **az etikai** (vagy morális) **elveket a tényekből és a megfigyelésekből kell levezetni**. Mit jelentenek az etikai vagy morális elvek?

Az etika alapja a jó és a rossz erkölcsi értékei közötti különbségtétel. Noha mindenki szubjektívan is különbséget tesz (számára) jó és rossz között, **egy közösségben a jó és a rossz értékeit rögzíteni kell.** Különben nem beszélhetünk etikáról vagy morálról. Minden közösségben vannak **normák**, amelyek megszabják mi a jó (helyes, igazságos), és mi a rossz (helytelen,

igazságtalan). Filozófiailag a kérdés az, **vajon miként tudjuk racionálisan megmondani, mi a jó és a rossz**. A racionalitás mint követelmény azt jelenti, hogy egy jól felépített érvelés hatására minden ésszerűen gondolkodó ember el tudja fogadni a jó és a rossz megkülönböztetését, és az ésszerűség nevében a jót követi. Az empiristák szerint ennek alapját a **tapasztalati tények képezik**, nem pedig a tiszta ész, amely – a matematikai bizonyításokhoz hasonlóan – az általános és egyetemes ideákból vezet le a jó és a rossz megkülönböztetését. A tapasztalati tényeknek pedig **megfigyelésekkel** juthatunk birtokába. Az empiristák tehát nem vetik el az ésszerűséget, de nem a tiszta észre támaszkodnak, hanem az érzéki tapasztalatokra, és ezekből kívánják levezetni ésszerű módon az etikai elveket.

Az **empiristák** (miként már láttuk) **nem kedvelik a metafizikai érveléseket**, hiszen a metafizika az érzéki tapasztalaton kívül esik. A racionalisták az észből vezetik le a jó és a rossz különbségét, egyetemes mércére hivatkoznak, amelynek még Isten is alá van rendelve. Ebben az esetben a jó és a rossz megkülönböztetésének forrása tisztán metafizikai. Ezzel szemben az **empiristák a megfigyelések és a tapasztalati tények alapján akarják megérteni, mi a jó és a rossz közötti különbség**.

A brit morálfilozófiában a **jó és a rossz megkülönböztetését** tehát nem természetfeletti, hanem **természetes elvekből vezetik le**. Ebben a megközelítésben az etika szorosan összefügg a társadalom- és politikai filozófiával, és elválaszthatatlan azoktól a reflexióktól, amelyek az emberi természet mibenlétére kérdeznak rá. A brit morálfilozófiában számos irányzat kialakult, amelyek képviselői éles vitákat folytattak egymással.

A fő kérdés az volt, **vajon a moralitás (a jó és a rossz megkülönböztetése) a természetből eredeztethető-e vagy pusztán társadalmi konstrukció**. Azaz: vajon a természeti állapotban, az államszervezetek kialakulása előtt volt-e bármi módja az igazságos és igazságtalan cselekedetek megkülönböztetésének? Vajon a természet eligazít-e bennünket az erkölcsi jó és rossz tekintetében? Vagy ez csak a társadalmisággal alakul ki?

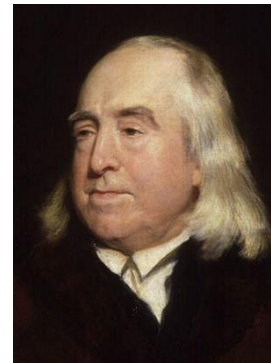
A számos irányzat közül most csak a két legfontosabbat emeljük ki: a **konvencionizmust** és az **emotivizmust**. Nem beszélünk a **cambridge-i platonistákról**, sem pedig az **utilitarizmusról**.

A cambridge-i platonisták, eltérően az angolszász empirista hagyománytól, platonikus nézeteket vallottak, következésképpen az ő morálfilozófiai megfontolásaik nem illeszkednek bele abba az irányzatba, amely a tényekre és megfigyelésekre támaszkodik. Meggyőződésük, hogy a világ harmónikus rendje alkalmas annak belátására, hogy a világ teremtett és Isten létezik. A világ rendje alkalmas a morális rend megalapozására is. Képviselői: R. Cudworth, H. More.

Henry More (1614-1687)

Az utilitarizmus csak a 18. század második felében alakult ki, Jeremy Bentham (1748-1832) nyomán, és főleg a 19-20. században teljesedik ki. Az utilitarizmus a jó és a rossz közötti megkülönböztetést a hasznosságra (*utile*) alapozza. Egy cselekvés akkor tekinthető jónak, ha a környezetre, a másik emberre, a közösségre gyakorolt hatása növeli az örömet, a boldogságot, és akkor rossz, ha csökkenti azt. Képviselői: Bentham, Mill,

Jeremy Bentham (1748-1832)

A konvencionalisták szerint a jó és a rossz különbsége társadalmi konvenció (megegyezés). Jó az, amit a közösség jónak, és rossz, amit rossznak tekint. A természetben nincsen különbség jó és rossz között, a természetben tehát nincsen igazságos és igazságtalan cselekvés. Képviselői: Hobbes, Mandeville.

Az emotivisták (nevezik őket szentimentalistáknak is) szerint létezik az emberben egy veleszületett erkölcsi érzék (*moral sens, emotion*), amely spontán módon, érzések formájában tesz különbséget a jó és a rossz között. A jó és a rossz megkülönböztetése tehát nem társadalmi megegyezés eredménye, hanem ennek az érzésnek a nyomán alakul ki a társadalmakban is. Képviselői: Shaftesbury, Hutcheson, A. Smith, Hume.

Összefoglalás

Az empiristák elutasítják a metafizikai megfontolásokat az etikai elvek megfogalmazásakor. Nem a tiszta észre, hanem a tapasztalati tényekre és azok megfigyelésére támaszkodnak. Az etikai elvek a jó és a rossz erkölcsi értékeinek megkülönböztetését tartalmazzák. A kérdés az, vajon vannak-e ilyen elvek a természetben, vagy a helyes-helytelen, igazságos-igazságtalan megkülönböztetése csak a társadalomban lehetséges.

Kérdések:

Miben különböznek a racionalista etikák az empirista etikáktól?

Mi a szerepe az ésszerűségnek az egyikben és a másikban?

Milyen angolszász morálfilozófiai irányzatok voltak a 17-18. században?

Milyen szerepe van a természet vs. társadalom szembenállásban a morálfilozófiai vitákban?